

el nostre *forna*, i per a les variants *forn*, *Fórno(l)s*, i fins per a aquella mateixa, farem bé de no excloure altres varietats de la mateixa idea etimològica, sense perdre de vista que per al sentiment romànic tot el grup FURNUS/FORNIX/FORNAX havia format un complex compacte ja i inseparable.

La variant que podem sintetitzar en el tipus *forna* s'estén també enllà del nostre domini, no sols al parlar antic de Tena, sinó també en territori francès: bearn. *hourne* «réduit obscur, caverne» (Palay), i el NL *La Fournu* a l'Aude, amb els nombrosos *Fournes* del mateix departament [*Fornas* a. 1101, a. 1246], Sabarthès, *Dict. Topogr.* de l'Aude. Hi pogué haver encara formes semblants en alguns punts de Castella i d'Itàlia: dos pobles avui dits *Hornilla* figuren amb el nom de *Horna* en el Becerro de las Behetrías del S. XIV (avui Merindad de Cast. la Vieja, p. j. Villarcayo); *Las Hornillas*, petit cim dels Andes damunt l'Estancia del Salto (prov. Mendoza); en el fons del port de Marza hi ha una caverna *Malsa-forno* que ja figura en el Portolà Rizzo de 1490 (Kahane, *Fs. H. Meier*, 1971, p. 258).

I aquí hem d'anexar l'estudi de *cofurna* i els seus afins romànics. Entre nosaltres no sabem bé quanta antiguitat pot comptar, car no en trobem proves fins a Belv. («tabuco, *gurgustium*», Lab. 1839 «apostento petit»; «chiribitil, cuarto pequeño y oscuro; casa miserable, estreta i malsana»; *DAG.*; *DORT.*, etc.); però encara que no ens consta que hagi estat més que un mot del català central,⁶ el sentiment d'un arrelament pregon és fort i unànime entre nosaltres, i en trobaríem fàcilment testimonis tan fidedignes com el d'Em Vilanova («dos desenganys lo portaven a establir-se en aquella *cofurna*»). A falta de documentació antiga tenim un ample conjunt de mots semblants i afins en tota la rogalia del nostre parlar i de la llengua. No parlem ja de formes com *cavorca*, *covarxa*, *cauba*, i altres variants d'aquests (que he aplegat i tractat a *CAVAR*, *COVA*), sinó de coses més estretament afins, com el verb *encofofnar*.

Aquesta paraula, no registrada fins al *DAG.*, és usada per vells escr. Renaix., i tant o més arrelada que *cofurna*. El més típic exemple seria el de Maragall: «el vell tornà a entrar a la sala i --- digué: Quin tuf que hi ha aquí dins, tan *encofofnat*! Que malament s'hi respira» (*E. d'Osterdingen*, O. C., 606b); encara que no amb un ús tan típic n'hi ha testimonis més vells: «davant per davant de l'entrada, un balcó, *encofofnat* per cortines de reps blau, no deixava gayrebé entrar la claror del cap-vespre», NOLLER (*Vilaniu*, 288); context més corrent en Pelay Briz: «havent-li fet atravesar dues cambres vehines a la que deixavan, comensà a pujar una escala petita y *encofofnada*, «és necessari que la vibra mori dins del mateix niu hont s'ha *encofofnat*» (*Coronel d'Anjou*, 40, 105); i que aqueixa grafia amb *o* no és un capritx d'ell o dels seus impressors ho prova que ell mateix, en vers, ho fa rimar amb *ó*: «mes tu no hi ets y quan en mi ne torno / novament al dolor, trist m'*encofofno*» (*DAG.*). Però si no és capritxós, la constància del substantiu *cofurna* prova que és un fet analògic, sense sòlid arrelament.

Algun altre útil complement al tractament massa sumari que dóna al mot l'*AlcM.*, es pot trobar en la nota de Moll en el *Cap d'Any* de Raixa, de 1959 (p. 146).

En la toponímia: hi ha un paratge embarrancat que porta el nom de *Coforns* en el terme de Pardines, vall de Ribes (s *kufoforns*, 1935), i d'altra banda tenim *Calaforners* en el terme de Cabdella (1957), variant més amplificada que també existeix en el camp del vocabulari viu, car *encalafornat* per a «profundo, escondido» ja fou registrat com a propi de la Vall de Ribes pel *DAG.* (Sagarra va estergir-ho d'aquí), i no gaire diferent és el mot que usa JRuyra, si bé amb aplicació menys afí a la topogràfica i més afí a la personal d'*encofofnar*: «duu les mans *encofofnades* a les butxaques del paltó» (*Pinya de Rosa* I, 168).

No comptant, per cercar l'origen amb documentació antiga, disposem en canvi de més elements d'orientació fora del català. Hi ha, en efecte, un port. dial. *cafurna* amb el matís del qual la semblança és ja no sols clara sinó fins colpidora: «casa pequena, muito fechada ('reclosa') e escondida», «sítio estreito, onde apenas cabe um homem» en el Minho (Paços de Ferreira, Leite, *Opúsc.* II, 478), gall. *cafurna* «caverna, antro profundo». L'explicació més simple ací és que hi hagi hagut un encreuament de *furna* amb *caverna*. I crec que això té poc o molt de cert; només que els fets són més complexos: hi ha variants encara més importants en altres llenguatges veïns, i en tot cas, la *u* del cat. *cofurna*, apartant-se de la *ó* del nostre *forna*, etc., ens mostra que això no basta i que hi ha d'haver hagut altres múltiples contactes dins el conjunt romànic.

N'han escrit molts col·legues, amb opinions no ben diferents d'aquesta però que varien en molts detalls: Schuchardt, *Rom. Et.* II, 139; Wartburg, *Misc. Schuchardt*, 1922, 118; G. de Diego, *RFE* IX, 145; Spitzer, *RFHisp.* VII, 281; articles tots on hi ha quelcom d'acceptable, i àdhuc en part més o menys convincent, però que solament en conjunt es poden admetre.⁸ Cal tenir en compte, en efecte: picard *cafurnau* (Saint Pol), fr. centr. *cafofnau*, *cafnion*, lor. *cafofnion* (Schuchardt), lionès *cafofniau* (Puitspelu), Forez *kafurnú* «habitation étroite, primitive» (Gardette, *Pouemes dau Paisan*, 112). En especial relació amb la nostra variant *calaforn*, *encalafornat*, hi ha *galihourne* «ravin, gorge étroite» (Sallenave, 1.ª *Reunión Top. Pir.*, 194).

El que s'imposa, en tot cas, a la nostra atenció és l'abundant documentació, i el gran i manifest arrelament de formes semblants a la nostra, en el provençal modern (transrodanès en general): «Dins la gorgó estrechano e rudo / de la *cafourno* sournarudo <'tenebrosa, fosquejant'>, / li pourtaire paments avien leissà Vincènt / se devalà de resquiheto», *Mireio* (VI, 26,2); «en aquesto ouro sournu / e sus lou pas de la *cafourno*, / ounte m'en tiro lou mau-sort», traduït «de l'antre», *Nerto* (VII, v. 371); i si en aquests es tracta d'una *cavorca* terrassana, també s'aplica a antres submarins: «de la marino que s'*enfoforno*, / en s'esbroufant, dins si *cafourno*, / se rassaroun <'tornen a tapar-